

АНАЛИЗА АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ С КРАЈА 20. И ПОЧЕТКА 21. ВЕКА СА АСПЕКТА ФИНАНСИРАЊА

ГОРДАНА РАДОВИЋ
„Дневник-Пољопривредник” АД
Булевар ослобођења 81, Нови Сад, Србија
gordana.radovic09@gmail.com

САЖЕТАК: Рад има за циљ да са аспекта финансирања пољопривреде анализира аграрну политику, која је била актуелна у Србији крајем 20. и почетком 21. века. Домицилна аграрна политика је у предтранзиционом и на почетку транзиционог периода, половином 90-их година 20. века, била заснована на протекционистичком концепту. У том периоду финансирање пољопривреде претежно се реализовало путем примарне емисије Народне банке, односно путем селективних кредитних пласмана који су се одобравали под бенефицираним условима. Аграрна политика се почетком 21. века из протекционистичког нагло трансформисала у либерални концепт, што је утицало на погоршање економског положаја пољопривреде, односно на усложњавање проблема финансирања ове привредне делатности. Аграрни буџет, као квантитативни и квалитативни одраз аграрне политике, био је кључни извор финансирања пољопривреде у целокупном досадашњем транзиционом периоду. У раду се користи аналитичко-емпиријски, историјски, компаративни метод и математичко-статистички метод.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: пољопривреда, финансирање, аграрна политика, аграрни буџет, Србија

ЈЕЛ КЛАСИФИКАЦИЈА: R 51

Пољопривреди је неопходна стална финансијска и кредитна подршка, због потребе да се средства уложе у производњу одједном, у време сетве, и то у великом обиму. Пољопривредну производњу карактерише сезонски карактер, дуг период задржавања ангажованих средстава, односно спор обрт уложених финансијских средстава. Примарна пољопривредна производња на уситњеном поседу, какав преовлађује у Србији, остварује мали

профит, често и губитак, што онемогућава стварање сопствене акумулације, односно сопствених извора финансирања. Стога је овој привредној делатности неопходна подршка у виду адекватног модела финансирања. У досадашњем периоду овакав модел није постојао. Сматрамо да је проблем финансирања пољопривредне производње најсложенији проблем домицилног аграра, односно аграрне политике.

Аграрна политика је део економске политике државе, а њеним мерама се усмерава развој аграрног сектора у оквиру одабраног модела привредног развоја. Аграрну политику чине: економске, организационо-административне и техничко-технолошке мере, као и земљишна политика. Економске мере представљају најсложенији део аграрне политике и обухватају: политику цена, инвестициону, кредитну, пореску, извозно-увозну, као и политику осигурања пољопривредне производње [Pejanović i Radović 2011].

Политика цена пољопривредних производа веома је важан инструмент аграрне политике. У другој половини 20. века у Србији је вођена аграрна политика у оквиру које су цене пољопривредно-прехранбених производа биле знатно ниже од реалних. Разлози томе су били бројни, а најзначајнији је био потреба да се обезбеди прехранбена сигурност становништва. Политика депресираних цена је оставила негативне последице на економски положај пољопривреде, ослабљена је њена акумулативна способност, а проблем финансирања ове привредне гране постао је још сложенији [Radović 2009]. Теоријски посматрано могу се дефинисати три концепта аграрне политике и то су: протекционистички, либерални и концепт одрживог развоја [Пејановић 2007].

Основна карактеристика протекционистичког концепта аграрне политике је доминантан утицај државе на формирање цена пољопривредно-прехранбених производа, на финансирање аграра, а карактерише га и ограничење увоза пољопривредних производа. У Србији је овај концепт аграрне политике био заступљен у предтранзиционом и на почетку транзиционог периода, 90-их година 20. века.

Либерални концепт аграрне политике у Србији нагло је уведен почетком 21. века. У оквиру овог концепта, цене пољопривредно-прехранбених производа су се слободно формирале на тржишту, увоз ових производа био је либерализован, а финансирање пољопривреде је било препуштено тржишту банкарских производа. Примена либералног концепта трајала је кратко, свега неколико година. У циљу заштите домаће пољопривреде уведене су државно-регулативне мере. Тиме је аграрна политика одступила од потпуно либералног концепта.

У оквиру концепта одрживог развоја пољопривреде основни циљ аграрне политике је развој мултифункционалне пољопривреде, као и рурални развој заснован на еколошким принципима. Влада Републике Србије је у Националној стратегији привредног развоја Србије за период од 2006. до 2012. године прихватила концепт одрживог развоја пољопривреде, као основу аграрне политике. Међутим, домицилна пољопривреда није била на потребном нивоу економске развијености да би могла да уђе у ову, вишу фазу развоја.

ПРОБЛЕМ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ

Суштина проблема финансирања пољопривреде у Србији крајем 20. и почетком 21. века је у диспропорцији учешћа пољопривреде у стварању домаћег бруто производа (ДБП) и учешћа инвестиција у пољопривреди у укупним државним инвестицијама.

Табела 1. Учешће пољопривреде у ДБП и у укупним државним инвестицијама у Србији

Година	Учешће пољопривреде у ДБП (%)	Учешће инвестиција у пољопривреду у укупним државним инвестицијама
1991.	12,70	8,20
1992.	14,40	10,50
1993.	19,60	11,50
1994.	20,70	12,00
1995.	20,30	10,60
1996.	19,50	10,30
1997.	19,30	10,10
1998.	18,30	10,00
1999.	21,40	10,30
2000.	23,20	10,20
2001.	20,94	12,65
Просечно учешће:	19,12	10,58

Извор: [Bogdanov 2004: 125, обрада ауторке].

Упоредна анализа (Табела 1) указује на диспропорцију наведених показатеља у периоду од 1991. до 2001. године. Ова диспропорција била је карактеристична и за цео предтранзициони период. Наведено упућује на закључак да се акумулација створена у пољопривреди преливала у друге привредне делатности, што је доводило до сталног финансијског исцрпљивања аграра.

Финансирање пољопривреде веома је сложено због бројних биолошких и друштвено-економских специфичности примарне пољопривредне производње. Са становишта финансирања, најзначајније биолошке специфичности пољопривреде су: високи ризици, органски и сезонски карактер производног циклуса, као и спор обрт капитала. У литератури се наводе бројни ризици пољопривредне производње: производни, ценовни, институционални, финансијски, персонални и сл. [Рејановић i sar. 2007: 103–104]. Такође, редовно је присутан ризик од климатских услова.

Са становишта финансирања, најзначајније друштвено-економске специфичности пољопривреде у Србији у актуелном периоду су: доми-

нација приватне својине над пољопривредним земљиштем, мала просечна величина пољопривредних поседа, неразвијеност и неуређеност тржишта пољопривредних производа, неконкурентност пољопривредне производње, као и нестабилност и неконзистентност мера аграрне политике.

ЦИЉ РАДА И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ рада је да се са становишта финансирања пољопривреде анализира аграрна политика у Србији крајем 20. и почетком 21. века. Конкретно, у раду је проучавано финансирање пољопривреде у периоду од 1994. до 2015. године. Предмет анализе је и аграрни буџет, као квантитативни и квалитативни одраз аграрне политике.

У раду се користи аналитичко-емпиријски, историјски, компаративни, као и математичко-статистички метод. Аналитичко-емпиријски и компаративни методи користе се за анализу и поређење искустава везаних за концепте аграрне политике и начине финансирања пољопривреде у Србији у посматраном периоду. Историјски метод користи се у циљу представљања стратегија и програма развоја пољопривреде на основу којих су се доносиле мере аграрне политике и дефинисали начини финансирања ове привредне делатности у посматраном историјском раздобљу. Математичко-статистички метод користи се у сврху представљања значаја пољопривреде за националну економију, као и издвајања из државног буџета за финансирање агара у Србији у анализираном временском периоду.

Као извори података користе се: историјска грађа, планови у области развоја пољопривреде у Републици Србији, и квантитативни подаци Министарства пољопривреде о висини аграрног и укупног државног буџета у посматраном периоду.

ПЕРИОД ПРОТЕКЦИОНИСТИЧКЕ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ

Аграрна политика у Србији у предтранзиционом и у првој фази транзиционог периода била је заснована на протекционистичком концепту. На увођење овог концепта утицали су сложени политички услови, као и потреба да се државним мерама подстакне развој агара. У овом периоду држава је имала одлучујући утицај и на финансирање пољопривреде.

У Србији је, 90-их година 20. века, учешће пољопривреде у стварању домаћег бруто производа износило око 20%, а у појединим годинама овај проценат био је и већи. У руралним подручјима живело је више од половине укупног броја становника, а пољопривредом, као основном или додатном делатношћу, бавило се око 40% од укупног броја становника. На основу наведених података може се закључити да је пољопривреда имала велики економски и социјални значај за Србију у овом периоду.

Истовремено, били су изразито неповољни услови за развој пољопривреде. Они су били последица економске блокаде земље због санкција међународне заједнице. Санкције су уведене 30. маја 1992. године и трајале су

1.253 дана. Неповољни услови за развој пољопривреде било су последица и дезинтеграције југословенског тржишта, на коме су пољопривредни производи произведени у Србији имали доминантно учешће.

У овом периоду на економски положај, а тиме и на финансирање пољопривреде, посебно је негативно утицала политика депресираних цена пољопривредних производа. Највећи диспаритети цена између пољопривредних и индустријских производа забележени су од 1992. до 1996. године.

Примарна емисија Народне банке као извор финансирања

Финансирање пољопривреде из примарне емисије Народне банке представљало је значајан и сигуран извор финансирања ове привредне делатности у предтранзиционом и на почетку транзиционог периода. Учешће пољопривреде у укупним кредитима који су одобрени из примарне емисије Народне банке било је 50% у 1988. години, а од 1990. године имало је тенденцију пада, тако да је 1997. године износило само 11% [Radović 2009: 17]. У погледу финансирања, погодност за пољопривредне субјекте била је ниска каматна стопа, која је била у висини есконтне стопе, односно много нижа у односу на каматну стопу на тржишту новца. Потребно је рећи да је у првој половини 90-их година 20. века есконтна стопа била двоструко, па чак и петоструко нижа и односу на каматне стопе на тржишту новца [Radović 2014]. Услове бенефицираног кредитирања дефинисала је Народна банка, док су пословне банке обављале наменску контролу одобрених кредита [Vunjak 1999: 125].

Поједини аутори сматрају да су кредитни пласмани у аграр умањивани по два основа. Прво, по основу ниске стопе реесконта, а друго, због основице на коју је она примењивана. Конкретно, стопа реесконта је примењивана на заштитне, а не на тржишне цене пољопривредних производа. Према оцени цитираних аутора, на овај начин су умањивана средства која су пласирана у пољопривреду из примарне емисије Народне банке за 15% до 30%, односно сразмерно разлици између висине заштитних и тржишних цена пољопривредних производа [Čurović i Vučković 1989: 283].

Постоје наводи у литератури да је пласман селективних кредита из примарне емисије Народне банке у пољопривреду омогућавао да се делимично поправи неповољан економски положај пољопривредних субјеката. То је представљало „компензацију” за њихов напор у обезбеђивању прехранбене сигурности државе [Vjelica 2001: 122]. Према истом извору, бенефицирани кредитни пласмани били су потребни аграру и због неразвијености домицилних финансијских тржишта, односно тржишта новца и тржишта капитала у посматраном периоду. Услед тога била је недовољна понуда квалитетних извора финансирања.

Почетком 1994. године, донет је Програм реконструкције монетарног система. Основни циљ овог Програма био је да се обузда хиперинфлација, која је претила да уништи цео привредни систем. Као један од њених

узročника, сматрани су и кредити из примарне емисије. Програмом реконструкције монетарног система, по угледу на развијене земље тржишне привреде, усвојен је принцип да се пољопривредна производња више не финансира из примарне емисије Народне банке. Реализација мера Програма довела је пољопривреду у још тежу ситуацију у погледу већ постојеће хроничне несташнице финансијских средстава. Тражња за новцем се повећала уз истовремено његову рестриктивну понуду, што је проузроковало раст каматних стопа и значајно повећање трошкова производње. Економски посматрано, било је јасно да пољопривреда не може да реализује ни просту, а камоли проширену репродукцију, без кредита одобрених под бенефицираним условима. Стога је селективно кредитирање аграра, ипак, делимично задржано и у наредном периоду.

Селективни кредити пласирани у пољопривредну производњу неосновано су „оптужени” као узрочници хиперинфлације, јер су они имали реално покриће у произведеним пољопривредно-прехрамбеним производима. Овај начин финансирања пољопривреде оставио је негативне последице на домаћи финансијски, монетарни и привредни систем због неадекватног система контроле, који је био поверен пословним банкама [Radović 2014].

Последица оваквог става било је не само смањење утицаја државе на финансирање аграра, већ и избегавање високо ризичних кредитних пласмана у аграр од стране пословних банака. Јасно је да је све то допринело усложњавању проблема финансирања пољопривреде. Дошло је до смањења обима пољопривредне производње, као и до преласка дела радноактивног становништва из руралних у урбана подручја.

ПРОМЕНЕ У КОНЦЕПТУ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ

Развој пољопривреде заснован на тржишним основама, дефинисан је Стратегијом дугорочног развоја пољопривреде која је усвојена 1997. године. Промена концепта аграрне политике била је дефинисана и Дугорочном политиком аграрног развоја Савезне Републике Југославије, која је усвојена 9. децембра 1999. године. Најзначајнији део овог развојног документа односио се на реформу политике цена пољопривредних производа и дефинисање новог модела финансирања пољопривреде. У ту сврху било је предвиђено оснивање Привилеговане аграрне банке, као и значајан раст аграрног буџета. Конкретно, овим документом било је предвиђено да аграрни буџет убудуће износи 16% од укупног буџета државе, као и да инвестиције у аграр износе 16% од укупних привредних инвестиција. Међутим, планирано оснивање Привилеговане аграрне банке, као и предвиђен раст аграрног буџета и инвестиција у пољопривреду, никада није реализовано.

У суштини, Дугорочном политиком аграрног развоја СР Југославије била је дефинисана аграрна политика, као комбинација протекционистичког и либералног концепта. Конкретно, било је предвиђено да улога државе буде регулаторна и интервентна, а да све остале функције буду у домену деловања тржишних механизма.

ЛИБЕРАЛНИ КОНЦЕПТ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ И ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ

Потпуно либерални концепт аграрне политике био је дефинисан Стратегијом развоја пољопривреде, коју је Влада Републике Србије усвојила 18. августа 2005. године. Стратегијом је било дефинисано, као приоритет, опредељење да се развија тржишна економија, тржиште и његови механизми, односно да се сторнира дотадашња улога државе на тржишту пољопривредних производа и у политици цена. Овим документом дефинисано је да се финансирање пољопривреде и тржиште пољопривредних производа прилагоде процесу европских интеграција, као и да се либерализује увоз пољопривредно-прехранбених производа. Основне замјерке пољопривредних произвођача биле су усмерене на то што је овај документ иницирао да се у кратком року аграрна политика трансформише у изразито либералну. Развијеност пољопривреде није била на довољном нивоу да би се домаћи пољопривредни субјекти укључили у „такмичење” у конкурентности са иностраним.

Стратегијом су биле дефинисане и нове мере аграрне политике усмерене на увођењу подстицаја у оквиру аграрног буџета за подршку руралном развоју, тржишту пољопривредних производа и тржишту кредита. Са аспекта финансирања пољопривреде, може се позитивно оценити то што је овај развојни документ дефинисао почетак финансирања и руралног развоја из аграрног буџета. Реч је о увођењу тзв. „другог стуба” пољопривредне политике, по узору на Заједничку пољопривредну политику Европске уније. С друге стране, негативно је то што је аграрни буџет добио и кредитну функцију, која је неспојива с његовом суштином.

Извори финансирања пољопривреде у периоду либералног концепта, поред аграрног буџета, били су и кредити пословних банака. Услед велике тражње, они су се одобравали под веома неповољним условима. Каматне стопе биле су високе, кредитни период кратак, а динамика доспећа ануитета неусклађена са сезонским карактером пољопривредне производње. Пословне банке су тражиле и ригорозне услове обезбеђења кредита, тако да су они били недостижни за већину индивидуалних пољопривредних произвођача. Стога су они били приморани да се природно задужују, односно да улазе у робне аранжмане са прерађивачима пољопривредних производа, како би обезбедили неопходан репроматеријал. Ово је најнеповољнији начин финансирања пољопривреде.

Јасно је да су неповољни услови финансирања агара у периоду потпуно либералног концепта аграрне политике отежавали одржавање просте репродукције, као и онемогућавали развој пољопривреде. То се нарочито манифестовало на малим и уситњеним пољопривредним поседима који су и тада, као и сада, чинили доминантну већину у Србији. Уз то, у периоду либералног концепта аграрне политике, цене пољопривредних производа су се слободно формирале на домаћем тржишту. На тржишту је била и значајна понуда производа из иностранства услед либерализованог увоза. Пољопривредни производи са малих поседа били су ценов-

но неконкурентни, што је угрожавало егзистенцију ових произвођача. Све наведено је имало негативне последице на развој домаће пољопривреде, те се већ 2007. године поново уводе државни регулативни механизми, односно аграрна политика губи карактеристике потпуно либералног концепта.

АКТУЕЛНА СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ

Актуелни развојни документ дефинише, у оквиру праваца будућих реформи аграрне политике, модерну улогу државе у управљању развојем пољопривреде и руралних средина. Дакле, развој аграрне политике дефинише се као комбинација либералног и протекционистичког концепта. Реч је о Стратегији пољопривреде и руралног развоја за период од 2014. до 2024, која је усвојена у августу 2014. године. Овај документ дефинише реформу аграрне политике у смислу њеног ефикасног постепеног усклађивања са Заједничком пољопривредном политиком Европске уније.

У актуелној Стратегији је наведено да би креирање ефикасног модела финансирања пољопривреде требало да постане приоритет аграрне политике. Дефинисано је да „без специфичних финансијских производа и услуга који омогућавају осигурање од производних и тржишних ризика и мотивишу пољопривредна газдинства на нове инвестиције, пољопривредници остају препуштени задуживању под условима комерцијалних кредита, чиме се додатно умањују изгледи за њихов развој” [Стратегија 2014–2024: 67].

Суштински, овај развојни документ само констатује проблем финансирања пољопривреде у Србији у протеклом и актуелном транзиционом периоду. Наводи се да је „задатак државе да прилагоди законски оквир за лакше обезбеђење колатерала, омогући промоцију иновативних решења на финансијском тржишту, али, пре свега, да обезбеди ефикасну и стабилну буџетску подршку” [Стратегија 2014–2024: 67]. Дакле, предлаже се да финансирање пољопривреде и у наредном периоду буде, превасходно, засновано на аграрном буџету, који је недовољан за текуће и развојне потребе агара.

АГРАРНИ БУЏЕТ

Аграрни буџет, као централни извор финансирања пољопривреде, установљен је крајем 1995. године, а саставни је део државног буџета од 1996. године. Значајан разлог за његово доношење била је потреба да се формира стабилан и сигуран извор финансирања пољопривреде. Аграрни буџет, као квантитативни и квалитативни одраз аграрне политике, био је кључни извор финансирања пољопривреде и руралног развоја у целокупном досадашњем транзиционом периоду у Србији.

Квантитативни аспект аграрног буџета представља његово учешће у буџету Републике Србије по појединим годинама. У Табели 2 приказан је квантитативни аспект аграрног буџета од 1996. (овај финансијски ин-

струмент установљен је 1995, а ступио на снагу 1996), закључно са 2015. (последња анализирана година у посматраном периоду). На основу приказаних података види се да је у почетној години било највеће учешће аграрног у укупном државном буџету, да се оно годинама смањивало, док је просечно учешће аграрног у укупном државном буџету у посматраном периоду било само 4,8%.

Табела 2. Учешће аграрног у буџету Републике Србије у периоду 1996–2015.

Година	Укупан буџет Републике Србије (у милионима динара)	Аграрни буџет Републике Србије (у милионима динара)	Учешће аграрног у укупном буџету Републике Србије (%)
1996.	10.240,2	900,0	8,8
1997.	13.821,0	828,9	6,0
1998.	16.807,5	975,3	5,8
1999.	17.640,7	878,2	5,0
2000.	32.702,4	1.823,4	5,6
2001.	127.339,9	3.940,1	3,1
2002.	177.600,0	7.640,0	4,3
2003.	271.800,0	10.990,0	4,0
2004.	329.300,0	20.140,0	6,1
2005.	432.900,0	18.980,0	4,4
2006.	505.820,1	27.543,9	5,4
2007.	595.517,8	26.095,8	4,4
2008.	695.959,1	32.895,4	4,7
2009.	719.854,1	26.690,4	3,7
2010.	825.884,9	31.577,9	3,8
2011.	824.575,9	33.676,0	4,1
2012.	1.018.633,4	40.876,7	4,0
2013.	1.040.014,3	44.699,5	4,3
2014.	1.110.121,0	45.427,2	4,1
2015.	1.082.988,2	45.308,2	4,2
ПРОСЕЧНО УЧЕШЋЕ:			4,8

Извор: Документација Министарства пољопривреде РС (обрада ауторке).

Квалитативни аспект аграрног буџета представља однос између појединих мера аграрне политике и он је био значајно различит у периоду различитих концепата домицилне аграрне политике. У периоду протекционистичког концепта у структури аграрног буџета доминирале су премије за млеко. Ова мера имала је социјалну димензију с обзиром на то да су се премије исплаћивале свим произвођачима, без обзира на количину и квалитет испорученог млека. Значајно учешће имале су и премије за

биљну производњу, које су, пре свега, биле намењене за измену сетвене структуре у корист индустријског биља.

У периоду либералног концепта аграрне политике у структуру аграрног буџета уведени су подстицаји за подршку руралном развоју, тржишту пољопривредних производа и тржишту пољопривредних кредита. И након напуштања потпуно либералног концепта аграрне политике, ове врсте подстицаја остале су саставни део аграрног буџета. Разлог томе је што су ови подстицаји и део структуре пољопривредног буџета Европске уније, односно дефинисане су мерама Заједничке пољопривредне политике. С друге стране потребно је истаћи да пољопривредни буџет чини скоро 50% укупног буџета Европске уније, док учешће аграрног у укупном буџету Републике Србије последњих година не достиже ни 5%.

ЗАКЉУЧАК

На основу анализираних промена концепта аграрне политике у Србији крајем 20. и почетком 21. века и на основу њих дефинисаних модела финансирања пољопривреде, можемо закључити да они нису били задовољавајући, те да је проблем финансирања ове привредне делатности био актуелан у целокупном посматраном периоду.

У периоду протекционистичке аграрне политике, у предтранзиционом и на почетку транзиционог периода, 90-их година 20. века, пољопривреди је понуђен прихватљив модел финансирања, али он није био дугорочно одржив. Протекционистички концепт аграрне политике био је условљен економским и социјалним значајем пољопривреде, као и сложеном политичком ситуацијом у којој је улога пољопривреде била да обезбеди прехранбену сигурност становништва. Стога су цене пољопривредно-прехранбених производа биле ниске, испод реалних тржишних, што је за последицу имало финансијско исцрпљивање пољопривредних субјеката. У том контексту држава је настојала да обезбеди повољан извор финансирања пољопривреде. Укидањем примарне емисије, као доминантног начина финансирања пољопривреде у периоду протекционистичког концепта аграрне политике, пољопривредни субјекти су стављени у исти положај као и субјекти у осталим привредним делатностима, где је коефицијент обрта ангажованих средстава многоструко већи, а ризици производње знатно мањи. То је проблем финансирања пољопривреде учинило још сложенијим.

Либерални концепт аграрне политике уведен је нагло, почетком 21. века, без адекватне припреме домицилних пољопривредних субјеката за „инострану утакмицу”. Под припремама се подразумева развојни период, у којем је било неопходно пронаћи други начин снажне и ефикасне државне финансијске подршке у сврху развоја домаће пољопривреде. Истини за вољу, у Дугорочној политици аграрног развоја СР Југославије, која је усвојена 1999. године, предлагано је да аграрни буџет износи 16% укупног државног буџета, као и оснивање Привилеговане аграрне банке. Потребно је рећи да је Србија, као доминантно аграрна земља, овакву финансијску

институцију, имала 30-их година 20. века. Квалитетни предлози за дефинисање модела финансирања аграра, наведени у Дугорочној политици аграрног развоја, остали су само „траг на папиру”. Привилегована аграрна банка није основана, а учешће аграрног у укупном државном буџету наредних година није било ни 8%, а никако планираних 16%.

Потпуно либерални концепт аграрне политике званично је уведен усвајањем Стратегије развоја пољопривреде у августу 2005. У оквиру овог концепта цене пољопривредно-прехранбених производа су се слободно формирале на тржишту, а увоз ових производа био је либерализован. Финансирање пољопривреде било је препуштено тржишту банкарских производа, где су услови кредитирања били неповољни за већину пољопривредних субјеката. Примена овог концепта трајала је кратко, свега неколико година. С обзиром да домаћи произвођачи хране нису били равноправан конкурент иностраним, убрзо су почеле да се уводе додатне заштитне мере и повећавају подстицаји пољопривредној производњи. Тиме је аграрна политика одступила од потпуно либералног концепта.

У Стратегији пољопривреде и руралног развоја за период од 2014. до 2024, која је усвојена у августу 2014, дефинисана је аграрна политика као комбинација либералног и протекционистичког концепта. У погледу финансирања пољопривреде није дат нов предлог, него се задржао стандард да и убудуће аграрни буџет буде централни извор финансирања. Међутим, аграрни буџет у анализираном периоду, од 1996. до 2015. године, и поред измена у квалитативној структури, у складу са захтевима пољопривредних субјеката и потребама европских интеграција, у квантитативном погледу није успео да задовољи стално растуће захтеве пољопривредних субјеката за субвенцијама.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Пејановић, Радован (2007). Странпутице и путеви наше аграрне политике. *Савремени фармер*, VIII(29): 27–31; VIII(30): 25–28.
- Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024. година, *Службени гласник РС* (2014), 85/14.
- Bjelica, Vojin (2001). *Bankarstvo: teorija i praksa*. Novi Sad: Stylos.
- Bogdanov, Natalija Lj. (2004). *Poljoprivreda u međunarodnim integracijama i položaj Srbije*, Beograd: Društvo agrarnih ekonomista Jugoslavije.
- Čurović, Olga i Miloš Vučković (1989). Politika cena i kreditna politika kao faktor razvoja agroindustrije. U: *Zbornik radova / Naučni skup: Kako povećati robnu proizvodnju i produktivnost na individualnim gazdinstvima u poljoprivredi Jugoslavije*; organizator: Društvo agrarnih ekonomista Jugoslavije; redaktor i urednik zbornika: Dušan Tomić, 283–286.
- Pejanović, Radovan; Zoran Njegovan i Nedeljko Tica (2007). *Tranzicija-ruralni razvoj i agrarna politika*. Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet; Beograd: Ekonomski institut.
- Pejanović, Radovan i Gordana Radović (2011). Agrarna politika u Republici Srbiji u periodu tranzicije. *Ekonomija teorija i praksa*, IV(1): 29–38.

- Radović, Gordana (2009). *Modaliteti finansiranja agrara u tranzicionom periodu*. Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet u Subotici. Magistarski rad.
- Radović, Gordana (2014). *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Vunjak, Nenad (1999). *Finansijski menadžment. Knj. 2 – Bankarske finansije*. Subotica: Ekonomski fakultet.

REVIEW SCIENTIFIC PAPER

ANALYSIS OF AGRICULTURAL POLICY IN SERBIA FROM
THE ASPECT OF FINANCING FROM THE END OF THE 20th
AND THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY

by

GORDANA RADOVIĆ
„Dnevnik-Poljoprivrednik” AD
Bulevar oslobođenja 81, Novi Sad, Serbia
gordana.radovic09@gmail.com

SUMMARY: The aim of this paper is to analyze the agricultural policy implemented in Serbia from the end of the 20th and the beginning of the 21st century from the aspect of agriculture finance. The domestic agricultural policy of the pre-transitional and the beginning of the transitional period, during the mid 1990s, was based on the concept of protectionism. Back then, the financing of agriculture was realized mainly through the primary emission of the National Bank i.e. through selective and subsidized credits. The agricultural policy was abruptly transformed from the concept of protectionism to liberalization. Although this concept was applied for only several years, it significantly aggravated the economic situation in agriculture, thus complicating the issue of financing even more. Along with the agrarian budget, the sources of financing agriculture during this period were the loans granted by commercial banks, which were unfavorable for the majority of agricultural entities. The methods used in this paper are analytical-empirical, historical, and comparative. The author concludes that the former concepts of agricultural policy in Serbia have not defined an acceptable and sustainable model of financing agriculture. The agrarian budget, as a quantitative and qualitative demonstration of the agricultural policy, has been the key source of financing agriculture during the entire transition period up to now. Despite the modifications in the qualitative structure of the agrarian budget, in accordance with the requirements of agricultural entities and the EU integration, in quantitative terms the agrarian budget failed to meet the growing demands of the agricultural entities for subsidies.

KEYWORDS: agriculture, financing, agricultural policy, agrarian budget, Serbia